

AURORA BERTRANA: UN SOL CULTURAL I FEMINISTA A CASTELLAR DEL VALLÈS

Sílvia Nicolás Lorente

ERC Castellar del Vallès

Recepció i acceptació: juny 2018

Resum: Aurora Bertrana no només ens va deixar un llegat literari de primer ordre, sinó que la recordem per ser una dona activa en tres causes que la societat republicana propicià: el paper preponderant de la dona en l'àmbit públic, la seva instrucció i el seu paper en l'aconseguint d'una societat més igualitària. Aquest article pretén explicar qui va ser Aurora Bertrana i així entendre per què la seguim recordant com a figura d'un gran talent artístic, però també com una de les primeres activistes dels drets de les dones a Catalunya.

Paraules clau: Aurora Bertrana, Castellar del Vallès, cultura, societat republicana, feminisme.

AURORA BERTRANA: A CULTURAL AND FEMINIST SUN IN CASTELLAR DEL VALLÈS

Abstract: Aurora Bertrana not only left us a first class literary legacy but she is also remembered by being an active woman in three causes that the republican society fostered: the preponderant role of women in the public sphere, her education and her role in the achievement of a more equal society. This article aims at explaining who Aurora Bertrana was and thus understand why she is still remembered as a leading figure with a great artistic talent but also as one of the first activists of women's rights in Catalonia.

Keywords: Aurora Bertrana; Castellar del Vallès; culture; republican society; feminism.

Hi ha persones que se les recorda per les coses que van fer, i d'altres que van més enllà i, a part de la seva obra, se les recorda per la seva manera de fer i de ser. Aquest és el cas d'Aurora Bertrana, que no només ens va deixar un llegat literari de primer ordre, sinó que se la recorda per ser una dona activa en tres causes que la societat republicana propicià: el paper preponderant de la dona en l'àmbit públic, la seva instrucció i el seu paper en l'aconseguint d'una societat més igualitària.

El passat any 2017 es va commemorar el 125è aniversari del naixement d'Aurora Bertrana i el 150è del seu pare, el novel·lista Prudenci Bertrana. També es va escaure el 50è aniversari del pas d'Aurora Bertrana per Castellar del Vallès, quan es van celebrar uns jocs florals clandestins a la masia de can Juliana, propietat de la família Arús. En aquest acte, presidit per Joan Arús, es va celebrar el centenari de Prudenci Bertrana, i Aurora Bertrana va fer un parlament que s'ha pogut recuperar en un arxiu d'àudio. El 7 d'octubre del 2017 es va reviuire el pas d'Aurora Bertrana per Castellar del Vallès i es va reivindicar el patrimoni literari castellarenc i la figura de l'escriptora en un acte organitzat per l'Arxiu d'Història de Castellar i l'Ajuntament de Castellar del Vallès, i en el qual varen col·laborar ERC de Castellar del Vallès, la Institució de les Lletres Catalanes, can Juliana, Miquel Desclot, Joan Sellent i Òscar Rocabert.

Aquest article pretén explicar qui va ser Aurora Bertrana i així entendre per què la seguim recordant com a figura d'un gran talent artístic, però també com una de les primeres activistes dels drets de les dones a Catalunya.

Aurora Bertrana va néixer a Girona l'any 1892 i va tenir la sort i el privilegi de créixer en un ambient familiar que li va permetre desenvolupar els seus interessos artístics, perquè de fet en aquella època, les dones estaven només considerades com a «àngels de la llar» i per tant, eren majoritàriament educades en aquest sentit. Fora de l'àmbit de la llar eren vistes molts cops com a ciutadanes de segona classe.

Llavors, l'analfabetisme arribava fins el 70% de les dones. És clar, amb l'escàs desenvolupament industrial del moment, la forta presència de l'Església Catòlica i l'estricta jerarquia de gènere, és lògic que els moviments feministes col·lectius no arribessin fins a principis del segle XX.

No va ser fins el 1910 que es va reconèixer el dret de la dona a l'educació superior. Tot i així, encara que a Espanya la dona estigués autoritzada a assistir a instituts i universitats, quan ho feia causava estranyesa i fins i tot reprovació. A les dones, doncs, no els quedava més sortida que el matrimoni, o en les classes pobres, el servei domèstic, la mendicitat o la prostitució. Tota evolució en les dones escandalitzava, tant a homes com a dones, ja que per als espanyols, la dona va ser, durant molt de temps, l'eix immòbil del planeta. «Les dones han nascut per a la llar» exclamaven.

Tot i això, van ser elles les que a principis de segle XX van impulsar iniciatives que van fer progressar l'educació femenina a la qual sempre havia estat relegada la

dona, i va aparèixer una generació d'escriptores catalanes que es van sentir implicades en aquest procés de canvi social. Aurora Bertrana en va ser una. Els seus escrits, tant periodístics com literaris, així com la seva participació en conferències, particularment adreçades a dones, reflectien una preocupació per temes polèmics que tenien a veure directament amb el gènere femení. La prosa de viatges de la cronista catalana, amb la publicació de *Paradisos oceànics* primer i d'*El Marroc sensual i fanàtic* després, reflecteix una visió particular de la dona.

Resulta obvi que el rol social de la dona occidental estava canviant. Pel que fa a l'àmbit literari, fins i tot es pot parlar d'una generació d'escriptores catalanes de preguerra, unides sobretot pel fet d'aparèixer en escena en el moment clau de reivindicació cultural per a la dona. Estem parlant de M. Teresa Vernet, Rosa M. Arquimbau, Carme Monturiol, Elvira Augusta Lewi, Llucietà Canyà, la cèlebre Mercè Rodoreda i de la mateixa Aurora Bertrana, és clar.

Totes elles participaven d'una manera o altra d'aquest reclam social d'immersió cultural de la dona: articles als diaris i revistes, literatura i conferències –adreçades en un bon nombre d'ocasions particularment a les dones– formaven part d'aquesta dinàmica cultural que estava canviant l'ideari de l'etern femení.

Com indica Isabel Marcillas Piquer en el seu article «Dona i rol social en els textos d'Aurora Bertrana», Aurora Bertrana va assistir com a membre actiu a tots aquests canvis. El seu interès pel món de la dona va quedar ben palès quan el 1930 va apostar per la creació d'una universitat obrera femenina que, malauradament, va desembocar en la fundació del Lyceum Club, una institució aburgesada que res tenia a veure amb el projecte d'inserció i dinamització cultural en què havia pensat l'escriptora. Malgrat tot, Bertrana lluità per aquest projecte, participant-hi activament.

Aquestes paraules, pertanyents a la conferència pronunciada per l'autora l'octubre de l'any 1931 a l'Ateneu Barcelonès, deixen constància del seu tarannà compromès:

Jo vinc avui a parlar-vos, en nom del «LYCEUM CLUB» de Barcelona. Les meves companyes de Junta han volgut honorar-me amb aquesta missió. He cregut un deure acceptar. Ho he fet sense vacil·lacions. Quan fa uns mesos es féu una crida a totes

Aurora Bertrana en tornar a Catalunya

les dones de Catalunya o que resideixen a Catalunya, la major part de dames significades dintre el món intel·lectual i social varen fer el sord. No els n'hi faig cap retret, ho faig constar, ara, perquè no estranyéssiu que fos jo, l'escriptora sense títols acadèmics, exultadora de la naturalesa, defensora de les races salvatges oprimides, qui ocupi avui aquesta honorable tribuna. Hi sóc perquè a d'altres més instruïdes i més ben preparades no els hi ha plagut d'ésser-hi. Hi he vingut com un soldat ras, emissari d'exploració i tempteig.

La manca de títols acadèmics no havia impedit Aurora Bertrana, però, d'ésser una dona culta, sensibilitzada, a més a més, per la situació d'indigència cultural a què d'altres dones, per indiferència unes vegades i per obligació d'altres, es trobaven sotmeses.

Tot i que amb l'obra *Paradisos oceànics* Aurora considerava principalment interessant el fer conèixer als catalans l'exotisme d'aquelles terres llunyanes, hi trobem un parell de capítols dedicats a dos dels temes relacionats amb el rol social de les dones, que preocuparan especialment l'autora també al llarg de les cròniques viatgeres que conformen *El Marroc sensual i fanàtic*, i que seran objecte d'alguns dels seus articles i conferències: la prostitució i el matrimoni.

Bertrana «s'aproxima solidàriament a les dones maoris des del vincle comú de la feminitat, per dibuixar-les amb una dimensió més humana». Aquesta mateixa dimensió humanitària es percep en el desig de la periodista catalana d'aprofundir en l'ànima de la dona musulmana. La descripció d'una cultura exòtica dona pas a la denúncia de la situació social en què es veu immers el gènere femení en els països musulmans.

«Turei "La cortesana"» és el títol del capítol en què Aurora Bertrana dona a conèixer a la societat occidental com viuen els polinesis la prostitució. Les descriu amb aquestes paraules:

Porta el sol dintre la pell; el corall no és més ferm que els seus llavis, ni les perles més blanques que les seves dents. Tots els tresors d'Oceania s'agermanen en ella. Camina com una reina i somriu com una fada. Va vestida amb una simple túnica de mussolina. Per joiells, la seva cabellera (p. 63).

La descripció de les cortesanes que Aurora coneix a Tetuan no té el mateix alè de conte de fades que la de Turei, però mostra, igualment, una visió amable de les dones dedicades a la prostitució.

A les illes oceàniques, contràriament al que passa en la civilització occidental, la prostitució es respecta, no és una activitat il·lícita ni rebutjable, com tampoc no ho són els fills fruit d'aquestes trobades amatòries. El capítol dedicat a Turei ho confirma, i diu així:

Demaneu a qualsevulla maorí si Turei ha fet bé d'esdevenir cortesana. Ni un de sol no us dirà «no». Que nosaltres no hi estem d'acord? Ells somriuran. Ni vós ni jo no som prou per a judicar aquesta vella raça misteriosa! Taití tot sencer estima admirativament la seva cortesana. [...] Ara té vint-i-tres anys, i va començar la seva

«carrera» a catorze o quinze. [...] Turei és una dona sana i simple, sense complicacions malaltisses ni literàries. L'anècdota de Turei no és dramàtica. Els maorís saben viure dignament, serenament. Però el més bell joiell de Turei és la seva maternitat. Turei té quatre fills, que li són més fills que els de moltes altres dones, puix que són d'ella i de ningú més; no tenen pare (p. 64-65).

Pel que fa a *El Marroc sensual i fanàtic*, la prostitució continua sent un element de reflexió per a la cronista catalana. En aquest cas, però, l'autora dedica un capítol a El Busbir, un barri reservat de Casablanca on viuen unes tres mil cortesanes. Es tracta, segons la mateixa Bertrana, d'un «clos destinat a l'amor mercenari», això sí, «sàviament combinat». Les dones no poden ultrapassar les muralles d'aquest barri, hi han de romandre fins a la mort o fins a la seva completa decadència. Pagnen un tant a l'Estat, en concepte del lloguer de la casa i de l'administració. La higiene hi és severament controlada. Totes aquestes circumstàncies admiren Aurora Bertrana que afirma: «És trist de reconèixer que allí on l'obra de civilització occidental s'ha lluit amplament i ha trobat millors deixebles és en aquest immens prostíbul marroquí» (p. 179).

Aurora Bertrana defensa la conveniència de l'existència de la prostitució organitzada, a fi de millorar les condicions de vida de les dones que s'hi dediquen i evitar, així, l'exercici d'una prostitució clandestina, portadora de mals encara majors, segons l'autora. En aquest sentit, Aurora afirma: «El primer que hem de fer és saber què pensen les interessades. Interroguem-les, puix que es tracta de llurs interessos, i apleguem llurs signatures, en pro o en contra de la prostitució organitzada. L'opinió d'elles és més important que la nostra» (La Humanitat, 06/07/1934).

Aurora Bertrana també va tractar el tema del rol de la dona dins del matrimoni. Ja a l'any 1930, quan redacta *Paradisos oceànics*, el casament de Hamuè li serveix per a descriure una núvia que accepta amb resignació un maridatge que es presumeix imposat.

I en les conferències que pronuncià després de l'estada al Pacífic també parla del rol de la dona occidental, que quedava ben lligat a una civilització que li exigia un comportament determinat que calia tenir en compte. Aquestes van ser algunes de les seves paraules en aquestes conferències:

La dona, després d'haver rentat plats, sargit mitges i posat fills al món durant unes centúries, desertarà una temporada de la llar. Ho farà un xic inconscientment, com una entremaliadura de col·legial de vacances.

Però el nostre seny racial s'imposarà ben tost, i la dona tornarà a ocupar-se de la casa, per tenir cura del marit i dels fills, bo i preocupant-se de la política i la sociologia.

Si insisteixo tan sovint sobre la casa i la família, és perquè a Espanya, un gran nombre de persones creu encara, que la dona que cultiva alguna activitat intel·lectual o social, deixa de banda la direcció de la seva llar.

És un error palès, car el dia té mantes hores, i una dona activa i intel·ligent troba medi de combinar els seus lleures espirituals amb les seves activitats domèstiques.

Resulta obvi que hem de mirar la modernitat de les paraules d'Aurora Bertrana sota el punt de vista de l'Espanya de l'any 1931 en què van ser pronunciades. Bertrana va ser abanderada d'un feminisme incipient, un tant conservador, encara molt arrelat a comportaments tradicionals que anteposaven les obligacions contretes amb el marit i els fills davant de qualsevol altra aspiració de la dona.

A través de les seves obres literàries i les conferències que va donar per parlar d'aquestes obres, Aurora va trobar els mecanisme idoni per denunciar la situació de les dones, que segons el punt de vista occidental exigia un canvi.

També la seva trajectòria vital va ser exemple d'un model de dona poc convencional: que viatja, que escriu i que té inquietuds culturals i intel·lectuals.

A més de 125 anys del seu naixement seguim recordant i enyorant l'Aurora Bertrana que no va ser una, sinó moltes: escriptora, música, viatgera, activista sociocultural, militant, política i feminista interessada en mostrar la condició de la dona d'aquí i d'allà. No t'oblidarem.